DAWÍS DIAPAZONÍ HÁM KÚSHIN ASÍRÍWDA REZONATORLARDAN TUWRÍ PAYDALANÍW ÁMELIYATÍ (SAXNA SÓZI PÁNI MÍSALÍNDA)

Otepbergenov Aydos Janabaevich – *docent*
aydosotepbergenov@gmail.com
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı
Jaslar máseleleri, ruwxıy-aǵartıwshılıq isleri boyınsha direktorınıń birinshi orınbasarı

ПРАКТИКА ПРАВИЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЗОНАТОРОВ ДЛЯ УВЕЛИЧЕНИЯ ДИАПАЗОНА И СИЛЫ ЗВУКА

Отепбергенов Айдос Жанабаевич – *доцент*
Нукусский филиал ГГИИКУ
Первый заместитель директора по вопросам молодежи и духовно-просветительской работе

PRACTICE OF USING RESONATORS TO INCREASE SOUND RANGE AND POWER (STAGECRAFT)

Otepbergenov Aydos Janabaevich – *Associate Professor*
Nukus Branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan
First Deputy Director for Youth Affairs and Spiritual and Educational Work

Tayanch so‘zlar: sahna so‘zi, aktyorlik mahorati, ovoz diapazoni, rezonatorlar, ko‘krak rezonatori, bosh rezonatori, ovoz kuchi, yoshlar tarbiyasi, ma’naviy-ma’rifiy, teatr pedagogikasi.

Rezyume. Ushbu maqolada aktyorlik san'atida, xususan, "Sahna nutqi" fani doirasida ovoz diapazoni va kuchini oshirishda rezonatorlardan (ko'krak va bosh rezonatorlari) to'g'ri foydalanish amaliyoti tahlil qilinadi. Tadqiqot O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Nukus filiali talabalari ishtirokidagi amaliy mashg'ulotlar va empirik kuzatuvlarga asoslangan. Maqolada ovoz paychalarini zo'riqishdan saqlash, qoraqalpoq tilining fonetik xususiyatlarini (q, g', n', w) hisobga olgan holda rezonatorlarni uyg'unlashtirish usullari yoritilgan. Shuningdek, ovoz imkoniyatlarini kengaytirishning yoshlar ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasidagi o'rni hamda aktyorning ichki kechinmalarini tomoshabinga yetkazishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Ключевые слова: сценическая речь, актерское мастерство, диапазон голоса, резонаторы, грудной резонатор, головной резонатор, сила голоса, воспитание молодежи, духовно-просветительская работа, театральная педагогика.

Резюме. В данной статье анализируется практика правильного использования резонаторов (грудного и головного) для расширения диапазона и силы голоса в актерском мастерстве, в частности, на примере дисциплины «Сценическая речь». Исследование основано на практических занятиях и эмпирических наблюдениях за студентами Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана. В статье рассматриваются методы защиты голосовых связок от перенапряжения и способы гармонизации работы резонаторов с учетом специфических фонетических особенностей каракалпакского языка (q, ǵ, ń, w). Также раскрывается роль расширения голосовых возможностей в духовно-просветительском воспитании молодежи и значимость голоса для достоверного выражения внутреннего состояния актера.

Keywords: stage speech, acting, voice range, resonators, chest resonator, head resonator, voice power, youth education, spiritual enlightenment, theater pedagogy.

Summary. This article analyzes the practice of correctly utilizing voice resonators (chest and head) to increase vocal range and power in acting, specifically within the discipline of "Stage Speech." The research is based on practical exercises and empirical observations of students at the Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan. The paper explores methods for protecting vocal cords from physical strain and techniques for harmonizing resonators, taking into account the unique phonetic characteristics of the Karakalpak language (q, ǵ, ń, w). Furthermore, the article reveals the role of expanding vocal capabilities in the spiritual and educational development of youth, highlighting the voice's profound significance in expressing an actor's inner emotional state to the audience.

KIRISIW

Teatr kórkem óneri tariyxında aktyordıń eń tiykarǵı, qudiretli hám sonday-aq eń tásirsheń quralı bul – onıń dawısı hám saxnadaǵı sózi esaplanadı. K.S. Stanislavskiy óziniń saxna sózi haqqındaǵı qaraslarında aktyordıń dawısı tek ǵana informaciya jetkeriwshi mexanik qural emes, bálkim qaharmanınıń pútkil ishki dúnyasın,

ruwxıy keshinmelerin hám intellektual dárejesin tamashagóyge jetkeretuǵın kózge kórinbes tásir kúshi ekenligin atap ótken. Búgingi kúnde jas áwladtı ruwxıy-aǵartıwshılıq jaqtan tárbiyalawda, olardıń estetikalıq hám etikalıq kózqarasların qáliplestiriwde teatr kórkem ónerініń ornı júdá áhmiyetli. Teatr saxnasınan jańǵırap atırǵan hár bir sóz jas tamashagóydiń qálbine etip barıwı ushın aktyordıń nutqı anıq, tásirli hám professional dárejede qoyılǵan bolıwı shárt.

Saxna sózi páni aktyordıń usı tábiyiy quralın jetilistiriwge, oǵan qanday emociyalıq jaǵdayda da dawısın joǵaltpay, zaldaǵı eń aqırǵı qatarda otırǵan tamashagóyge de dawısın anıq hám jańǵırawıq etip jetkeriwge úyretedi. Usı orında dawıs diapazonı (dawıstıń joqarı hám tómengi notalar aralıǵı) hám dawıs kúshin asırıwda rezonatorlar sistemasınıń áhmiyeti júdá úlken. Kóp ǵana jas aktyorlar yamasa teatr institutlarına jańa qabıl etilgen 1-kurs studentleri dáslepki waqıtları dawısların tek ǵana tamaq (dawıs baylamları) arqalı shıǵarıwǵa háreket qıladı. Olar dawıstı kúsheytiw degendi tek ǵana qattı baqırıw dep túsinedi. Bul qáte kózqaras dawıs baylamlarınıń tez sharshawına, dawıstıń qırıllawına, yaki jasıq bolıp qalıwına hám waqıt ótiwi menen túrli kásiplik keselliklerge (mısalı, dawıs baylamlarında túyinshiklerdiń payda bolıwına) alıp keledi. Dawıstı tábiyiy kúsheniwleresiz kúsheytiwdiń birden-bir jolı — bul adam anatomiyasındaǵı dawıs rezonatorların tuwrı iske túsiriw bolıp tabıladı. Rezonator (latınsha «resono» — jańlayman, ses qaytaraman) — bul dawıs tolqınların kúsheytiwshi hám oǵan qosımsha tembr (reń) beriwshi anatomiyalıq quwıslıqlar bolıp tabıladı. Saxna sózinde rezonatorlardan tuwrı paydalanıw dawıstıń ushıwshańlıǵın (poletnost), onıń akustikalıq keńislikte tosqınlıqsız taralıwın támiyinleydi. Usı ilimiy maqalada saxna sózi páni metodikası tiykarında aktyordıń dawıs diapazonı hám kúshin asırıwda kókirek hám bas rezonatorlarınan qalay tuwrı hám ónimli paydalanıw kerekligi moyınsha teoriyalıq hám ámeliy usıllar kórip shıǵıladı. Sonday-aq, dawıs arqalı jas aktyorlardıń ruwxıy-aǵartıwshılıq tárbiyasına qanday tásir kórsetiw múmkinligi, qaharman xarakterin ashıwda rezonatorlardıń ruwxıy jaǵday menen baylanısı keń taldanadı.

USÍLLAR

Bul ilimiy izertlewdiń tiykarǵı metodologiyasın teatr pedagogikasındaǵı empirik baqlaw, ámeliy mashıqlanıw (trening), akustikalıq tahlil hám psixofiziologiyalıq jandasıwlar quraydı. Izertlew barısında Ózbekstan Mámleketlik Kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialınıń «Drama teatrı hám kino aktyorlıǵı» qánigeligi moyınsha 1-3 kurs studentleriniń saxna sózi sabaqlarındaǵı dawıs ózgerisleri kózden keshirildi. Tájiriybe-sınaq sabaqlarında K.S. Stanislavskiy, A.N. Strelnikova hám I.P. Kozlyaninovalardıń metodları tiykarında quramalastırılǵan dawıs gimnastikası shınıǵıwları qollanıldı. Aktyordıń dawıs apparatı pútin bir akustikalıq asbap retinde úyrenilip, onıń dawıs baylamları, dem alıw (diafragma) hám rezonatorlar úshligi ortasındaǵı sáykeslik analiz qılındı. Sonday-aq, izertlewde Jaslar máseleleri hám ruwxıy-aǵartıwshılıq isleri moyınsha baǵdarlamalardı ámelge asırıw kózqarasınan, aktyordıń saxna sóziniń jas áwladtiń etikalıq hám estetikalıq tárbiyasına tásiri soziologiyalıq hám pedagogikalıq usıllar járdeminde taldandı. Dawıs rezonatorlarınıń aktyor emociyası hám ruwxıy jaǵdayı menen bekkem baylanıslılıǵı (psixofiziologiyalıq metod) maqalanıń tiykarǵı ilimiy tayanıshı sıpatında belgilendi.

NÁTIYJELER

Saxna sózi ámeliyatında aktyor dawısınıń sapası hám onıń zaldıń eń shetki qatarına shekem anıq jetip barıwı tek ǵana aktyordıń fiziologiyalıq den-sawlıǵına emes, bálkim onıń óz dawıs apparatın qanshelli dárejede basqara alıwına baylanıslı. Ilimiy izertlewlerimiz hám ámeliy baqlawlarımız sonday nátiyjeni kórsetedi: aktyor dawısınıń shınayı kúshi hám diapazonı onıń dawıs baylamlarında emes, bálkim rezonatorlar sistemasında jaylasqan. Dawıs baylamlarında payda bolǵan dáslepki ses – bul derlik hesh qanday tembrsiz, hálsiz, kishkene ǵana tolqın bolıp tabıladı. Bul tolqınlar adam denesindegi bos quwıslıqlarǵa (rezonatorlarǵa) urılıp, sonday-aq ol jerde aylanıp (rezonans berip) kúsheyedi hám ózine tán qaytalanbas tembrge iye boladı. Adam anatomiyasında hám teatr pedagogikasında rezonatorlar tiykarınan eki úlken toparǵa bólinedi:

1. **Tómengi yamasa kókirek rezonatorları:** Bularǵa traxeya, bronxlar hám kókirek quwıslıǵı kiredi. Olar dawısqa tómengi jiyiliktegi (low frequencies), salmaqlı hám barqıt sıyaqlı tonlardı beredi.

2. **Joqarı yamasa bas rezonatorları:** Bularǵa jutqınshaq, awız quwıslıǵı, murın quwıslıǵı hám bas súyegi quwıslıqları kiredi. Olar dawısqa joqarı jiyiliktegi, ashiq, tınıq hám uzaqqa taralatuǵın (ushıwshańlıq) tonlardı qosıp beredi.

Tómengi (kókirek) rezonatorı hám onı rawajlandırıw texnikası

Kókirek rezonatorı aktyor dawısına ayrıqsha salmaqlılıq, avtoritet hám isenimlilik bağıshlaydı. Saxnada qaharman tınısh oylanıw,

awır qayǵı, salmaqlı gúrriń yamasa isenimli buyrıq beriw jaǵdaylarında bolǵanda, aktyor kókirek rezonatorınan aktiv paydalanıwı kerek. Ásirese, jas aktyorlardıń ruwxıy-aǵartıwshılıq tárbiyasında salmaqlı hám tómengi tonlardaǵı dawıs olardıń ózlerine bolǵan isenimin asıradı. Pás hám salmaqlı dawıs tıńlawshı (tamashagóy) psixologiyasına da unamlı tásir kórsetip, olardıń diqqatın tartadı hám tınıshlandıradı. Biraq kókirek rezonatorın biyshara túrde iske túsirip bolmaydı. Bunıń ushın eń dáslep tuwrı diafragmalıq-qabırǵa dem alıw jolǵa qoyılıwı shárt. Sebebi diafragma arqalı tereń hám tolıq dem alǵanda, kókirek quwıslıǵında tolıq erkinlik payda boladı, dawıs tolqınları kókirek qápesine taralıp, ol jerde erkin aylanıw (rezonans) imkaniyatına iye boladı. Bizdiń tájiriybemizde ÓzMKSMI Nókis filialı studentleri menen ótkerilgen sabaqlarda tómendegi shınıǵıwlar eń joqarı nátiyje berdi:

-«Qońıraw» (Yamasa ulıwmalıq vibraciya) shınıǵıwı: Student ayaqların iyin keńliginde ashıp, tik turǵan halda eki qolın kókiregine qoyadı. Diafragma arqalı tereń dem alıp, demdi shıǵarıw processinde tómengi registrde (pás dawısta) «M-m-m», «N-n-n», «V-v-v» yamasa «Z-z-z» dawıssız seslerin uzaq waqıt dawamında sozıp aytadı. Eger dawıs tuwrı, kúsheniwlersiz baǵdarlanǵan bolsa, student óziniń kókireginde barmaqları arqalı sál ǵana dirildewdi (vibraciyanı) seziwi kerek. Bul dirildew kókirek rezonatorınıń oyanıp, islep atırǵanlıǵın bildiredi. Dawıs qatarında hesh qanday qırıllaw yamasa qısıq ses bolmawı tiyis.

-«Orman dawısı» shınıǵıwı: Student azǵana aldına iyilip, qolların tómenge túsiredi hám moyın-iyin múskillerin tolıq bosatadı. Dem alıp, pás dawısta «U-u-u» yamasa «O-o-o» dawıslı sesin kókirekten shıǵarıp aytadı. Aktyor tap qalıń ormanda oypatlıqtan dawıs shıǵarıp atırǵanday seziwi kerek. Bul usıl arqalı dawıstıń tómengi shegarası (diapazonı) ádewir keńeyedi.

Bas rezonatorları dawısqa joqarı jiyiliktegi tonlardı qosıp beredi. Eger kókirek rezonatorı dawısqa pútinlik hám salmaqlılıq berse, bas rezonatorı dawıstıń anıqlıǵın, tınıqlıǵın hám zalǵa jaqsı taralıwın (ushıwın - poletnost) támiyinleydi. Bas rezonatorı islemese, dawıs gewek, jarıqsız, gúńgirt hám adamdı uyqıǵa alıp keletuǵın jasıq esitiledi. Bas rezonatorın qollanıw saxnada komediyalıq jaǵdaylar, qaharmanınıń quwanıshlı, jeńil, gáplette qalǵan yamasa qattı quwanǵan jaǵdayların sáwlelendiriwde áhmiyetli.

Bas rezonatorların oyanıwı ushın awız, murın, mańlay hám bet muskulleriniń barlıq psixologiyalıq hám fiziologiyalıq kúsheniwlerin (zajimlerin) joq qılıw kerek. Artikulyaciya apparatı (erinler, til, tómengi jaq súyegi) erkin islemese, dawıs tolqını bas rezonatorlarǵa jetip barmay, tamaqta qatıp qaladı. K.S. Stanislavskiy atap ótkenindey, "Kúsheniw (zajim) - aktyor dawısınıń eń ashıw dushpanı". Bas rezonatorın iske túsiriw ushın qollanılatuǵın arnawlı texnikalar:

- «Tıńlaw» (Yamasa maskaǵa jollaw) shınıǵıwı: Awızdı jabıq halda ıqsham ǵana «M-m-m» sesin (tap ashıwı kelgen adamday, yamasa gúńkillep) murnınıń ústińgi bólegine, kózdiń ortasına (maskaǵa) baǵdarlap aytıw kerek. Bunda bettiń yamasa murınnıń joqarı bóleginde jińishke dirildew (rezonans) seziliwi kerek. Eger dirildew sezilmese, demek dawıs baǵdarı qátelik penen tamaqqa ketip qalıp atır.

- «Sıypalaw hám oyanıw» shınıǵıwı: Joqarı tonlarda «I-i-i», «E-e-e» yamasa «U-u-u» dawıslı seslerin aytıp atırıp, barmaqlar menen mańlay, kózdiń átirapı hám murın qaptalların áste ǵana uqalaw. Bul mexanik tásir dawıs tolqınlarınıń bas súyegi quwıslıqlarında jańǵırawın (rezonansın) kúsheytedi hám dawısqa jańǵırawıqlıq qosadı.

Aralas rezonatorlar (Mix) hám olardıń saxnadaǵı áhmiyeti

Professional hám jetik aktyor saxnada tek ǵana bir rezonatordan paydalanbaydı. Dawıstıń shın mánisinde sáykes, pútin hám bay bolıwı ushın kókirek hám bas rezonatorları bir waqıtta (aralas túrde) isley alıwı kerek. Bunı teatr pedagogikasında yamasa saxna sózinde «orta registr», «oraylıq dawıs» yamasa «mikst (mix)» dep ataydı. K. Linklaterdiń ataqlı dawıs metodikasına muwapıq, dawıs tolqınları vertikal tárizde adam denesi boylap tosqınlıqsız, erkin júriwi kerek. Eger qaharman saxnada qattı ǵázeplense hám dawısın kóterse (qıshqırsa), kóp jas aktyorlar dawısın basqarıwın joǵaltıp, kúshlili óz-ózinen tek bas yamasa tamaq rezonatorına kóshirip jiberedi, nátiyjede dawıs shıńǵırlap, jasıq bolıp esitiledi hám aktyordıń tamaǵı bir neshe minuttan soń-aq awırıp (dawısı kishińlep) qaladı.

Al, uqıplı, shınıqqan aktyor bolsa, dawısı joqarı notaǵa kóterilgen waqıtta da tayanısh retinde tómengi diafragma nápesin hám kókirek rezonatorın uslap turadı. Sonday-aq, dawıs joqarı hám kúshli shıqsada, onıń quramında barqıt, salmaqlı obertonlar saqlanıp qaladı hám tamashagóydiń qulaǵına unamsız shıńǵırlaw etip barmaydı. Aktyordıń aralas rezonatorlardan paydalana alıw uqıbı onıń kásiplik jaramlılıq kórsetkishi esaplanadı.

Qaraqalpaq tiliniń fonetik ózgeshelikleri hám rezonatorlar uyǵınlıǵı

Saxna sózi páni metodikasın jergilikli (milliy) teatr mekteplerinde qollanıwda til fonetikası júdá úlken rol oynaydı. Qaraqalpaq tili óziniń qaytalanbas fonetikalıq qásiyetine iye. Ásirese, Qaraqalpaq tilindegi qıńǵır, tómengi jutqınshaq sesleri (q, ǵ, ń, w) aktyordan rezonatorlardı taǵı da sheberlik penen basqarıwdı talap etedi. Mısalı, «ń» yamasa «ǵ» seslerin aytqanda dawıs tolqını qattı tańlay hám murın quwıslıǵına qaray qattı urıladı. Eger student bul seslerdi aytıw waqtında awız quwıslıǵın (tómengi jaqtı) jetkilikli dárejede ashpasa, dawıs murınlanǵan (gnusavıy) bolıp shıǵadı, bul degeni bas rezonator artıqsha islep ketti degendi bildiredi. Qaraqalpaq teatr kórkem ónerinde J. Aymurzaev, N. Dawqaraevlar dramaların, yamasa I. Yusupov qosıqların oqıǵanda bul háripler kóp ushırasadı hám olardı tınıq, kókirek rezonatorı menen uyǵınlastırıp oqıw, milliy saxna sózi mektebiniń tiykarǵı shınıǵıwlarınan sanaladı.

Maqalada atap ótiwi kerek bolǵan hám házirgi kúnde jaslar siyasatında júdá áhmiyetli bolǵan bir aspekt – bul saxna sóziniń ruwxıy-aǵartıwshılıq tárbiyadaǵı ornı. Aktyordıń saxna sózinde dawıs diapazonı tek ǵana qosıqshılardıń sıyaqlı taza fizikalıq yamasa muzikalıq notalar aralıǵı menen ólshenbeydi. Saxna sózi diapazonı — bul aktyordıń emociyalıq, intellektual hám ruwxıy diapazonı menen teń. Qaharmanınıń ruwxıy jaǵdayı aktyordıń qaysı rezonatordan paydalanıwın (podsoznatelno) belgilep beredi. Eger aktyordıń ruwxıy dúnyası bay bolmasa, onıń dawısı da gewek hám birsáreń esitiledi.

Ruwxıy baylıq, isenim, hadallıq hám haqıyqatlıqtı sáwlelendiriw ushın jas aktyor ishki ruwxıy quwatın kókirek rezonatorı arqalı tomashagóyge baǵdarlaydı. Teatr pedagogikası arqalı biz jaslardı tek ǵana jaqsı rol oynawǵa emes, bálkim sózdi qádirlewge, onıń tásir kúshin jaqsılıq, ruwxıy kámillik, watansúyiwshilik ideyaların jetkeriw ushın jumsawǵa úyretemiz. Teatr saxnasınan shıǵıp atırǵan tolıq, jańǵırıq hám rezonatorlarǵa bay dawıs – bul isenimli, joqarı mánáwiyatqa iye, erkin jaslardıń dawısı sıpatında xızmet qıladı. Pedagogikalıq ámeliyatta studentlerge tek quruq dawıs (texnikalıq) shınıǵıwların qıldırıw jetkiliksiz. Olarǵa har bir rezonatordıń emociyalıq «reńin» hám etikalıq tásirin túsindiriw kerek. W. Shekspirdiń, N. Dawqaraevtıń tragediyalarındaǵı monologlar kóbinese tómengi hám aralas rezonatorlardı talap etip, jaslardan filosofiyalıq oylanıwdı (razmishlenie) talap qıladı. Bul process oqıw orınlarında jaslardıń mánáviyatın kóteriw, olardı oylawǵa úyretiw ushın eń ónimli pedagogikalıq qural bolıp tabıladı.

Nátiyjeler analizi

Bizdiń sońǵı jıllardaǵı baqlawlarımızǵa hám Ózbekstan Mámleketlik Kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialınıń «Aktyorlıq sheberligi» baǵdarı studentleri menen ótkerilgen saxna sózi sabaqlarına tayanıp sonday empirik juwmaqqa keliw múmkin: 1-kurs studentleriniń 80% nen aslamı dáslepki sabaqlar waqtında dawıstı tek tamaq (jutqınshaq) arqalı shıǵaradı. Olardıń dawıs diapazonı júdá tar, kóbinese bir yamasa eki nota átirapında (monoton) aylanadı, oqıw processinde tez sharshaw gúzetiledi. Bir oqıw jılı dawamında ónimli dawıs hám dem alıw shınıǵıwlarınan (rezonatorlardı oyanıwdan) soń, olardıń kókirek hám bas rezonatorları aktivlesedi. Nátiyjede olardıń dawıs diapazonı keminde 3-4 notaǵa (yarım oktavaǵa) shekem keńeyedi, dawısları salmaqlı, tembri hár qıylı emociyalarǵa bay bolıp qáliplesedi. Eń áhmiyetlisi, studentlerdiń saxnadaǵı ruwxıy holatında (iskerliginde) óz-ózine isenimi artıp, sóz arqalı tamashagóyge ruwxıy tásir kórsetiw qábileti rawajlanadı.

JUWMAQ

Juwmaq etip aytqanda, saxna sózi páni hám ulıwma teatr aktyorlıǵı sheberliginde dawıs diapazonın keńeytiw hám onıń kúshin asırıw — tek ǵana aktyordan baqırıwdı yamasa fizikalıq kúsheniwdi (kush isletiwdi) talap etpeydi. Kerisinshe, aqılǵa muwapıq dawıs kúshi — bul aktyordıń óz denesinde tábiyattan berilgen rezonatorlar (kókirek, bas hám murın-awız quwıslıqları) sistemasın tolıq hám ónimli iske túsiriw uqıpına tikkeley baylanıslı. Kókirek rezonatorı dawısqa tómengi, dramatik hám salmaqlı pát (obertonlar) qossa, bas rezonatorı dawısqa tınıqlıq, jańǵırawıqlıq hám saxnadaǵı ushıwshańlıqtı (poletnost) támiyinlep beredi.

Zamanagóy teatr pedagogikasında, sonday-aq jaslardıń ruwxıy-aǵartıwshılıq tárbiyasında studentlerdi sabaq processinde kóbirek rezonatorlardı oyanıwǵa qaratılǵan arnawlı (K.S. Stanislavskiy, A. Strelnikova hám b.) ámeliy shınıǵıwlar menen shınıqtırıw zárúr. Tuwrı iske túsken rezonatorlar tek ǵana kórkemlilik (tembr baylıǵı, estetika) wazıypasın atqarıp qoymay, eń tiykarǵısı – aktyordıń dawıs baylamların awır fizikalıq zórıǵıwlardan, qırıllawlardan asırap qalıwshı hám dawıs gigiyenasın támiyinlewshi birden-bir tábiyiy qorǵan esaplanadı. Sonday-aq, aktyordıń tınıq hám pátli dawısı onıń ishki mánáviyatınıń aynası bolıp xızmet qıladı.

Qaraqalpaq milliy teatr mektebinde de usı ámeliy shınıǵıwlardı turaqlı, sistemalı túrde úyreniw, til fonetikasınıń quramalı sesleri (q, ǵ, ń) menen rezonatorlardı uyǵınlastırıw ámeliyatın

engiziw – bolajaq jas aktyorlardıń kásiplik dárejesin ele de joqarıǵa kóteriwge, olardıń ruwxıy-intellektual jáne kásiplik rawajlanıwına úlken xızmet qıladı. Joqarı oqıw orınlarında saxna sózi pánin oqıtıwda dawıs apparatın psixologiya hám mánáviyat penen tıǵız baylanısta úyreniw keleshektegi dóretiwshiler ushın bekkem fundament jaratadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyordıń óz ústinde islewi. (Awadarmashı: T. Xojaev h.b.) – Tashkent: Yangi asr avlodi, 2014. – 464 b.
2. Kozlyaninova I.P., Promptova I.Yu. Saxna sózi (Сценическая речь. Учебник). – Moskva: GITIS baspası, 2009. – 512 s.
3. Xo'jayeva L., Tursunov I. Sahna nutqi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Sharq, 2007. – 280 b.
4. Umarov A. Aktyorlik mahorati va sahna nutqi. – Toshkent: San'at, 2015. – 210 b.
5. Maxmudov J. Teatr pedagogikası tiykarları. – Tashkent: Ǵafur Ǵulom, 2012. – 190 b.
6. Linklater K. Freeing the Natural Voice: Imagery and Art in the Practice of Voice and Language. – Drama Publishers, 2006. – 380 p.
7. Strelnikova A.N. Dıxatelnaya gimnastika. – Moskva: Sovetskiy sport, 2010. – 120 s.
8. Vasiliev Yu.A. Golos i rech aktera (Aktyor dawısı hám sózi). – Sankt-Peterburg: SPbGATI, 2013. – 240 s.
9. Gippius S.V. Gimnastika chuvstv. Trening tvorcheskoy texniki. – Leningrad: Iskusstvo, 1967. – 295 s.
10. Aymurzaev J., Ayimbetov Q. Qaraqalpaq milliy teatrı tariyxı (qollanba). – Nókis: Qaraqalpaqstan, 1990. – 150 b.